

VƏTƏN SEVGİSİ XİLAS YOLUMUZDUR

Sabir Rüstəmxanlının "Milli xarakter" və "Millət, millətçilik" esesləri üzərində düşüncələr

Səddat CƏFƏROV,
iqtisadiyyat elmləri üzrə fəlsəfə
doktoru,

*Azərbaycan və Rusiya Yaxçılar və
Jurnalistlər Birliklərinin üzvü,
Beynəlxalq Yazarlar Birliyinin üzvü*

Sabir Rüstəmxanlı haqqında danişarkən birinci növbədə onun azərbaycanlı xarakteri, milli-mənəvi keyfiyyətləri haqqında danişmaq lazımdır. Çünkü onun azadlıq hərəkatındaki rolu da məhz milli kimliyimizin on qabarğı keyfiyyətlərini kütleyə çatdırmağa yönəlmüşdi. Sabirin milli azadlıq hərəkatına qədəri yaradılığında da milli xarakter məsəlesi həmişə ona çəkilib. O, poeziyasında, zəngin publisistik yaradılığında Azərbaycan xalqının milli dəyərlərini bir qayda olaraq uca tutmağa çalışıb. Bu dəyərlərini qorumağın vacibliyini her vaxt diqqətə çəkib. Çünkü o, ideoloq kimi yaxşı bılır ki, əsas milli xüsusiyyətləri, dayanıqlı xarakter cizgilərini qorumanadan bir millət kimi özünü hifz etmək çox çətindir. Xüsusilə dünya xalqlarının bir-birine hərbi, iqtisadi, eləcə də mənəvi integrasiyası zamanında özlüğünü itirmək təhlükəsi var.

Zənimcə, Sabir Rüstəmxanlı vətənin və milletin taleyini ardıcıl olaraq qorumaq haqqında düşünüb. Bu da onu sözün həqiqi mənasında Sovet imperiyasının çöküsü zamanından azadlıq ruhu ilə meydandıraxan kütləni idarə etməsində əsas istinad olub. Şübhəsiz, o, düşüncə adamı kimi, fikir adamı kimi mənsub olduğu xalqın bütün keyfiyyətlərini dərindən öyrənib. Hansı cəhətlər bizim xalqın təbətiində qabarğı şəkildə özünü göstərir və bunun na dərəcədə zərərlı və yaxud faydalı olduğunu zaman-zaman müşahidə edib. Onun ən müxtəlif publisistik kitablarında milli mənafə məsəlesi, millət məsəlesi, milli xarakter məsəlesinə dair çox dəyərlə elmi-publisistik yazıları var. Bu qeydlərimdən men Sabir Rüstəmxanlının milli xarakter esesini diqqətən nezərdən keçirdim. Şübhəsiz, o, təbətiimizde olan, bizi dünya xalqlarından ferqlişdirən üstün cəhətlərimizi də yaxşı bılır və təqdir edir. Amma biz hansı cəhətlərən inkişaf etmiş dünya xalqlarından geri qalırıq? Onlarla müqayisədə müyyəyen cəhətlərimizle qüsürü görüñürk?... O, bunları da diqqətdən qaçırır. Yeni Sabir Rüstəmxanlıda adası Mirzə Ələkbər Sabir kimi millətin qurbanlı cəhətlərinə cəsaretlə, tənqidə ya-

naşma qabiliyyəti de var. O, sanki heç nəyi gizlətmək istəmir. Hər şeyi xalqın gözünün içində deməyə çalışır. Qoy hər kəs əsl həqiqəti bilsin.

Vaxtı ilə Azərbaycanın tarixi-milli qəhrəmanlarını, hətta əfsanəvi qəhrəmanlarını öyri gözədə görənlər özərinin qərəzi yanaşmaları ilə Sabir Rüstəmxanlı kimi milli sevdalı ziyanlıları haqqı etirazına səbəb oldu. Sabir dəyərləri qoruyur, dəyərləri dağlıdanlara qarşı mübarizə aparsı. Ona görə də Sabirin milli məsələlərlə bağlı mülahizələrini biz səmimi qəbul edirik. Daha çox onu başa düşməyə, tənqidə yanaşlığı məqamları dəqiq öyrənməyə və nəticə çıxarmağa çalışırıq.

"Vətəndaşlığın əlibəsi" kitabında Sabir Rüstəmxanlının "Milli xarakter" adlı çox dəyərli bir geniş şəhətli, dərin düşüncə ilə qələmə alınmış esesi var. O, yazısının əvvəlində belə bir sual qoyur; "Bütün xalqları arasında necə görünürük və necə olmalıdır? Çox sərrast və aydın sualdır.

Mən Avropa ölkələrinin çoxuna səyahət etmişəm. Rusiyani qarış-qarış gəzmişəm. Rus ziyatlari ilə on yaxın, six əlaqələrim olub. Onların çoxu Azərbaycanın zəngin mənəvi keçmişini təqdir edir. Şərəfli tariximizlə bağlı elə faktları sadalayırlar ki, bunun Azərbaycan, azərbaycanlılar rəğbətlə yanaşmanın nəticəsi olduğunu inanmamış məmənəm dəyil. Amma orası da var ki, bir çox hallarda azərbaycanlıları maddi mənafə ösürü kimi görür və bunu biza qınq cəhəti kimi göstərirler.

İndi Sabir Rüstəmxanlının "Milli xarakter" esesini oxuyarkən onun nə qədər təbiətimizin ziddiyətli cəhətləri haqqında məsuliyyətə düşündürünü da hiss edirəm. O, sözün həqiqi mənasında ziddiyətli məqamlarla bağlı çox ciddi narahatlıqları keçirir. "Milli xarakter" esesinin əvvəlində etno-psixologiya sözlüyü müraciət edir. Azərbaycanlılar haqqında yazılılanları oxucuya çatdırır: "Azərbaycanlılar maraqlı, çevik, cəsərətli, azad ruhlu, vədлərinə sadıqlılar. Adətən, tavazökar, ləyaqətli dərəcələr, bununla bərabər, hökm verməkdə və nəticə çıxarmaqdə seçilirlər və bu da başqa adamlar tərəfindən həmişə düzgün anlaşılmaya bilər. Azərbaycanlıların çox emosionallıqlarını nəzərə almadıq olmaz. Onlara və yaxınlarına sayıq mənasıbəti demək olar ki, həmişə öz qeyrat və ləyaqətlərinə təcavüz kimi qəbul edirlər, bu, onları incidə və sərt cavab reaksiyası doğura bilər. Azərbaycanlılar məmənəm dərəcələr, nəzakətli, diqqətli, səmimi hörmətlə davranımlasın. Güvənliklə, dost mənasıbəti və rəftarı ilə onlardan daha çox şey ala bilərsən, noinki təzyiq və məcburiyyətə. Ziddiyətli məqamlarla azərbaycanlılar aşırı dərəcədə həssas, sebirsiz və qızılqındırlar. Lakin çəçenlər və osetinlər qədər ehtiyatsız olurlar". Maraqlıdır, Sabir Rüstəmxanlı ele düşüncə terzinin diqqətən cəkikir ki, biz bunu reallığı ilə öz həyatımızda da gördürüümüzü inkar edə bilmərik. Axi bizim hər birimizdə hər hansı bir məsələyə həssaslıqla mənasıbat göstərmək, xüsusi qızışqanlıqla səbirsizlik göstərmək xasiyyətimiz var. Görünür, dünən xalqları, elbəttə, səhəb sivilizasiyalı ölkələrdən gedir, yaxşı bilirlər ki, soyuqqanlı olmaq cəmiyyətin mənəvi ahengini, hətta siyasi ahengini təmin edir. Ona görə də dünən xalqlarınnı Avropa ərazisində meskunlaşmış

toplumları kifayət qədər sərt hadisələrə çox soyuq və təmkinli mənasıbat göstərirler. Doğrudur, biz bir çox məsələlərdə bu mövqə ilə barışırıq. Ən azı ona görə ki, Xocalı soyqırımı bizim ölkəmizdə baş verib. Ermonilər (haylar) Azərbaycana bu qədər qəddar mənasıbat bəşləyiblər. Hələ çox öyrənilməmisi Ballıqaya faciesini yada salmaq, dünəninq diqqət markazino çəkmək ona görə lazımdır ki, güc mərkəzlərinin siyasi liderləri başa düşsünlər, anlaşınlar ki, insanlıq qarşı bəcər cəməyəti tərəfdən məxluqlara qarşı səbr, dözmən asan məsələ dəyil. Halbuki, biz yenə də səbirlilik, yenə də dözümlüyük. S.Rüstəmxanlı etnopsixoloji sözlükdəki xarakteristikamı davam etdirir: "Bele məqamlarda onlar da mübahisəni" güc yolu ilə" həll etməyə meyllənlər, həmin anda öz yerlərinin haqlı olub-olmadığını nəzərə almadan onları müdafiə edirlər. Azərbaycanlıların işə mənasıbətləri da birmənalı dəyil. Əhalinin çoxu vicedanla peşələrə yiyələnir, öz sənəti ilə uğraşır, yaxşı mütoxəssis olurlar. Bununla belə, tənəbəlləri, onların çoxu Azərbaycanlıdır. "İsti yer axtarın"larda var. Heç bir iş gərmədən qazancı elə etmək, yüksək dərəcədə tömən olunmaq, zəngiləşmək, yaxşı əşa və maşına sahiblənmək istəyənlər az dəyil. Ümumiyyətə, azərbaycanlılar bir çox halarda həyata asırı dərəcədə pragmatik yanaşır, öz cari xeyirlərini vaxt itirmədən nə qazana biləcəklərini düşünür. Onlar yüksəlməyə, şöhrətə, məşhur olmağa meyllidirlər. Bu məsələdə onlar iddiaları az rol oynamır. Azərbaycanlılar öz müvəffəqiyətləri, vəzifələri, icimai fəaliyyətləri ilə loygalanmağı sevir və bu vaxt diqqəti öz şəxsi xidmətlərinə və nailiyətlərinə yönəltəmek üçün hər şey edirlər. Azərbaycanlılar başqa millətlərin nümayəndləri ilə həvəsle ünsiyyət qururlar". Sabir Rüstəmxanlı bu parçanı tösdəyişir. Özü də göstərilənlərin demək olar ki, hamisi ilə şərık olduğunu da təsdiq edir. Maraqlıdır ki, həmin sözlükdə azərbaycanlılar sözün həqiqi mənasında rəğbət doğuracaq bir xarakter kimi verilir.

Məsələ burada bir qədər yönüntü dəyisir. Axi Sabir Rüstəmxanlı özü etnopsixoloqudur. O, təkcə mənsub olduğunu xalqın yox, qonşu xalqların da, eləcə də, digər Avropa xalqlarının da psixologiyasını, dünənənə terzin, etnik köklərindən gələn xarakter cəhətləri dərindən öyrənib. Maraqlıdır ki, özündən də razılışlığı kimi adını çəkdiyimiz sözlükdə həmin xalqlar daha maraqlı üstünlükli ilə təqdim olunur. Milli şürə məsəlesi, vətənə bağlılıq, öz vətənini maraqları üçün hər şeydən keçmək, aqıl və intellekt seviyyəsinin yüksəkliyi, milli ləyaqətin uca tutulması kimi məsələlər həqiqətən ciddi dəşşünləsi məsələlərdir. Və çox təsəssüf ki, məlum sözlüyü tərtib edənlər azərbaycanlıları məhz həmin keyfiyyətlərənən gələr. Demək, digər xalqların təqdir olunan həmin keyfiyyətləri bizi de düşündürməlidir. Yəqin ki, müəyyən böhran anlarında kütleyə çevriləmək təhlükəsi məhz bu kəsr cəhətlərlə bağlıdır.

Bundan sonra Sabir Rüstəmxanlı bir çox maraqlı şərq və qərb müəlliflərinin adlarını çəkir. Xüsusilə İbrahim Həqqi Əfəndinin "Mərifətnamə" əsəri ilə bağlı düşüncələrini bəllişir. Özü deyimlərənən qazanın qazan və s. Zənimcə, Sabir Rüstəmxanlı inciklik göstərək həmin kitabi nəşr etməkədə haqlıdır. Çünkü elə bizim xalqımızın arasında məşhur deyimlər var; "Sözünün ağası olmalıdır", "Kişinin sözü bir olar". Nə isə, sözüm ona gelir ki, Sabir Rüstəmxanlı daxili mənəvi teləbatı kimi belə məbarizələrde ardıcıl olub. O, doğru olaraq qeyd edir ki, xalqın xarakteri onun idealının, yəni başlıca məqsədinin, dilinin, diniñin, tarixinin, vərdiş və ənənələrinin, əlaqə normalarının cəmindən formalasılır. Tarixən Azərbaycan orası böyük ipək yolunun üstündə olub. Ona görə də herbi güc sahiblərinin maraq dairəsindən çıxa bilməyib.

yən İbrahim Həqqi Turan və Türküstən xalqının zəki və mərhamətlı olduğunu qeyd etdikdən sonra yazır ki, Azərbaycan osillisilər başqlarına ziyan verən və xain kimsələrdir. Zənimcə, bə qərəzlə yanışmadır. Müəyyən cələbdilər bu düşüncənin hansı bir tərəfdən doğruluğunu sübut etmək mümkün dəyil.

Sabir Rüstəmxanlı Qırqori Qaçevin "Dünyanın milli obrazları. Qafqaz. Rusiyadan Gürcüstana, Azərbaycana, Ermenistanın intellektual səyahət" kitabı haqqında da səhəbət açır. Sabir Rüstəmxanlının tokidi ilə bu kitaba Azərbaycan haqqında da material daxil edilir. Bütün bunlar milli mənəvə uğrunda mübarizənin bəhərisidir. O, azərbaycanlıların kimliyini göstərmək üçün Azərbaycan ziyatlının on görkəmlü nümayəndləri ilə Qaçevi tanış edir. Sabir Rüstəmxanlı yazır: "Müəllifə yazdırı ki, sənən kitabını yalnız o şortle nəşr edə bilərəm ki, ona görə də Azərbaycan da obyektiv yerini tutsun. Qafqaz Gürcüstanla Ermonistandan ibarət dəyil. Qaçevi bu iradımı qəbul etdi. Azərbaycana gəldi, səhəbət etdi, sonra ziyatlardanidan Anar, Təogrul Nərimanbayov, Rəhman Bədəlov, Niyazi Mehti, rəssam Mircavəd və başqları ilə görüşdü. M.F. Axundzadənin əsərləri, İsmayıllı Şixlinin "Dəli Kür"ünü, Çingiz Hüseynovun romanlarını, klassik və çağdaş ədəbiyyatımızın bir sıra nümunələrini oxudu, müğam və xalça sənəti ilə tanış oldu bir səzələ Azərbaycanın "Od və Su kosmosu"na baş vurdur və gedib kitabına elə bər adla da bir fəsil əlavə etdi. Bir müddət sonra kitabın yeni variantını mənənə göndərdi. Bu dəfə kitabda Azərbaycan ədəbiyyatı, mədəniyyəti, milli xarakterimiz haqqında bir xeyli maraqlı material var idi, o cümlədən mənim Moskvada 1984-cü ildə çıxan "Jdu vestočki" kitabım, Azərbaycan ruhunu duymaq bacımında geniş təhlil olunmuşdu. Qaçev öz əsərinin "Geri qayıdan yol" adlı bölümündə bütünlükən mənim şeirlərimə həsr etmiş, özəlliklə şeirlərdəki yurda bağlılığı, obrazlar sistemi, ocağı qayıdış ruhunu yüksək qiymətləndirmişdi". Maraqlıdır ki, Sabir Rüstəmxanlı bundan sonra da həmin kitabi nəşr etmir. Çünkü digər xalqlarla müqayisədə yəna yanaşma fərqləri vardi. Doğrudur, Sabir Rüstəmxanlı qeyd edir ki, həmin kitab Moskvada nəşr edilir, özü də Rüstəm İbrahimbəyovun köməkliyi ilə. Sabir Rüstəmxanlı belə bir faktı da yada salır: Həmin etnopsixoloq Qırqori Qaçev haqqında belə yazırıb: "Tez özündən çıxan, öncə savaşıb sonra düşünüb, maddiyyati üstün tutan, umutqan, sözündən qaçan və s.". Zənimcə, Sabir Rüstəmxanlı inciklik göstərək həmin kitabi nəşr etməkədə haqlıdır. Çünkü elə bizim xalqımızın arasında məşhur deyimlər var; "Sözünün ağası olmalıdır", "Kişinin sözü bir olar". Nə isə, sözüm ona gelir ki, Sabir Rüstəmxanlı daxili mənəvi teləbatı kimi belə məbarizələrde ardıcıl olub. O, doğru olaraq qeyd edir ki, xalqın xarakteri onun idealının, yəni başlıca məqsədinin, dilinin, diniñin, tarixinin, vərdiş və ənənələrinin, əlaqə normalarının cəmindən formalasılır. Tarixən Azərbaycan orası böyük ipək yolunun üstündə olub. Ona görə də herbi güc sahiblərinin maraq dairəsindən çıxa bilməyib.

(Davamı 11-ci səhifədə)

(Əvvəli 10-cu səhifədə)

Azərbaycanın tarixi mühabibələr meydانına çevriləməsi de bundan irəli golur. İşgallar, mənəvi basqılar, dini xurafat, fanatizm kimi zərərlər təsirlər de Azərbaycan xalqının xarakterinə təsir edib. Bütün bunlalar bahəm Sabir Rüstemxanlı azərbaycanlı xarakterinin gücünü de əsaslındır bilir. O, doğru olaraq yazar ki, zeif bir xalq tarixin ayrı-ayrı dönenlərində qüdretli dövletlər qura bilməzdi. Dünyaya böyük fikir sahibləri, sənət dahləleri bəxş edə bilməzdi. Bütün bunlar onu göstərir ki, Azərbaycan xalqı kifayət qədər güclü xarakterdir.

Sabir Rüstəmxanlı Cəlil Məmmədquluzadənin "Anamın kitabı" əsərini nümunəyə götürür. Obrazların xarakteri cəhətlərinə yada salır. O, göstərir ki, həmin əsərdən çəkişən qardaşları bələ faciyanı duruma onların təribyəsi salmışdır. Demək, Sabir müəllim sözün heqiqi mənasında bir xalq mülliimi olmaq etibarı ilə təribyəni daha üstün tutur, təribyənin dəyerini yüksək təsir gücündə göstərir. O, burada XIX yüzilədəki hadisələrə də toxunur və həmin hadisələrin zərərlə izlərinin XX əsre qədər necə davam etdiyiన də göstərir: "XIX yüzile qədər qonşu xalqların qul, kölə kimi baxdıqları, Azərbaycan zenginlərinin həyat-bacalarında çalışması ilə qurur duyan, boynubükük, mezлum ermənilər Rusiyanın himayəsinə keçəndən və onun

VƏTƏN SEVGİSİ XİLAS YOLUMUZDUR

elinde alətə çevriləndən sonra 1828-ci ilin Novuz bayramı günü Ər ı Nikolayın əmri ilə Azərbaycanın İrəvan, Göyçə, Ağbaba, Zəngibasar vilayətləri "erməni vilayəti" adlandırdı və buranın erməniləşdirilməsinə start verildi, cəmi 8 il sonra, 1936-cı ilin yənə Novruz bayramı ərefəsində, yenə 1 Nisanlıyın fərmanı ilə ermənilərin işğal siyasetinin başqa bir telebi də yerinə yetirildi, tarixən Yeruşəlimə bağlı olan Albani Həvari kilsəsi, Bizans kilsəsinə bağlı olan Frməni Apostol kilsəsinin tabeiyinə keçirildi. Qırıqyanlı kilsəsi -ne bağlanandan sonra ermənilər xəçperəst Albani əcədalarımızın dini-mənəvi ərsinən də böyük bir hissəsinə mənimsdilər və oranın tarixini istedikləri kimi saxtalasdırmışa başladılar". S.Rüstəmşanlı etnosların psixoloji mühitlərini yaxşı öyrənib. Hətta işgälçi psixiologiyasının, işgalçılıq altına düşmüş xalqların psixoloji mühitlərini qədərince öyrənib. O yaxşı bilir ki, Azərbaycanın tarixi tələyindəki XIX əsrin parçalanma facisi nece dərin çatlar yaradıb. Əlbəttə, səhəbet burada milli xarakterin çatlarından gedir. Əgor həmin bölgü, parçalanma siyaseti iflasa uğrasayıd, yəni Azərbaycan xalqı öz bütövlüyüünü, dövlətcilik ənənəlerini qoruyub-saxlasayıd, onda bugünkü dünya düzənində Azərbaycanın yerini en yüksək mərtəbədə görə bilərdik. Bundan aşağı no ola bilər. Bir vaxt ərazisi milyon kvadrat km-lərlə hesablanan Azərbaycan indi bir ovuc Şimali Azərbaycan ərazisine sığınib. Cənubi Azərbaycandakı ərazilərimizin həm coğrafi, həm də mənəvi istiləşmələrini göz qabağındadır. Hətta en adı milli hissələrin belə Cənubi Azərbaycanda təqiblərə qarsılığının heç kim inkar edə bilməz. S.Rüstəmşanlı fikrine davam edir: "Xristian aləmində qədim Qafqaz albanlarının da xidmətlərini öz adlarına çıxmışla müstəsnalıq, erköyünlük imici qazanmışla, əzabkeş xalq oyunu ilə Qəribin köməyi ilə ols tarixi saxtaladılar".

nin en yüksek dərəcədə mənəvi dəstəyini biz öz gözlərimizlə gördük. Türkiyə Azərbaycanın müstəqilliyini ilk taniyan ölkə idi.

Sabir Rüstəmxanlı soyadlarımızın milliləşməsi məsələsinə də xüsusi əhəmiyyət verir. Zənnimə, bu da doğru yanaşmadır. İfrat İslami, fanatik, xurafatçı adlardan qurtulmaq lazımdır. Sabir Rüstəmxanlı istəyir ki, adalarımızda tarixi-ətnik ruhumuzla bağlı olsun. "Ov", "Ev" soyadları artıq tarixa gəməlməlidir. Bir səzə, Sabir Rüstəmxanlıdır. "Milli xarakter" adlı esəsini mən vətəndaşlıq dərsliyi kimi qəbul edirəm. Əger müəllifin yüksək vətəndaşlıq hissi olmasayı, o, yəqin ki, bu əsərindəki məlumatları da bu qədər yüksək hissə təqdim edə bilməzdə.

Sabır Rüstemxanının maraqlı eserlerinden biri də "Millət, millətcilik" adlanır. O, həmin esseedə millət və millətcilik məsələlərinə dünya fəlsəfi irsindən gələn münasibətdən işq salmağa çalışır. Bu zaman oxucusunun diqqətini maraqlı faktlara yönəldir: "Bəzi fikir adamları patriotizmi -vətənseverliyə qarşı qoyurlar. Guya vətoni sevmək olar, amma patriotizm zərərləri bir işdir. Bunu esaslandırmaq üçün məşhurlardan misallar da çekirilər. Guya patriotizm özünü başqalarından üstün tutmaqdır və bu da zərərləri bir işdir. Getirdikləri sıfatlar: Samuel Conson (ingilis dilçisi): "Patriotizm-alçaqların sığındığı sonuncu sığınacaqdır", Corc Bernard Şou "İnsanlığдан patriotizm ruhu çıxarılib atılmayana qədər dünyada dincilik olmayaç". Ge: "Nə patriotik inceəsənət, nə patriotik ədəbiyyat var". Patriotizm sözünün bu dillerdə ve bu müəlliflərin yaşıdları vaxtda hansı anlam daşıdığını bilmirik. Amma bizim dilde patriotizmin anlamı vətənpərvərlikdir və bu da vətəne sevgi deməkdir... Vətən sevgisini şövinizm menasında "millətcilik", "saymaq", "millətciliyi işe geriqləmişliq", ziyanlı bir iş hesab etmek, millet sev-

gisini faşizmle eyniləşdirmək kökünden yanlış olan bir iştir. Özəlliklə Avropa be勒eleri daha çoxdur, Avropanın birleşme və yanaşı yaşama modelərini nümunə götərək bize dars vermək isteyirlər". Bundan sonra o, Əli bay Hüseynzadənin fikir və düşüncələrinə yada salır. Qeyd edir ki, Əli bay Hüseynzadə göstərir ki, məqsədimiz insanların səadətinə nail olmaqdır. Əlbətə, Sabir Rüstəmxanlı fars şovinizmi, Avropana faşizmi ilə müqayisədə Azərbaycan millətçiliyinin nə qədər fərqli olduğunu maraqlı düşüncələrə göstərir. Əlbətə, fars şovinizmi ruh işğalçısıdır. O, qırx milyona qəder Azərbaycan xalqının dilinə həqarətlə yanaşır. İnsanlar öz dillorında, demək olar ki, oxuyub-yazmağı bacarmırlar. mizə götirmək çox vacibdir. Məni sevindirən odur ki, S.Rüstəmxanlı bütün qətiyyatı ilə milli varlığımızın keşkiçi si olduğunu yaradılığının on mütəxəlis janrlarında təsdiq edir. O, istəy ki, azərbaycan dili alınma sözlərdən, macburiyətə, təzyiqlə yox, tədrīcən tozmılənsin. Ayri-ayrı türk xalqlarının qədim sözlərdən istifadə ilə, dialektlərdə işlənən səzləri tapıb üzə çıxarmaqla dilimizi işlek mexanizmə götirmək bir şəraf iştir. S.Rüstəmxanlı vətəndaş savaşçı olduğu üçün bütün bunları özünün mübarizə amali hesab edir". Düşünürəm ki, bu sözlər müasiri olan bir ziyanın öz həmkarı haqqında, xüsusişləsə haqqında ustadanə bir obraz kimi bəhs etdiyi üçün çox deyərlidir.

Sabir Rüstəmxanlı son noticədə xalqın ruhən ölməz olduğunu qeyd etməsi oxucuda xüsusi rəğət doğurur: "Milləti - millət olma, birləşmə düşüncəsi və ehtiyacı yaradır, təkəcə etnik deyil, həm də siyasi, iqtisadi, coğrafi, sosial birlilik və s. şörtlər daxilində formalıdır. Millət dövlətləşmənin yaratdığı birləşdir. Bir dövlətin vətəndaşları analamına golur. Çeşidli etnik kökdən gələnlər də bir dövlətin içinde bir millət olıb illərlər. Millət özü də məhz bu genişdən formalıdır. Milli Dövlət - arazisindəki bütün vətəndaşları, sade deşək, bir hava üstündə kökləyir və millətə çevirir. Azərbaycan respublikasının ərazilində yaşayan hər kəs Azərbaycan milletinin bir fəddidir. Bu məsələdə etnik kimlik arxada qalır. Önə

milli dövlət, kimlik çıxır, bu, dövlətin teməli və təminatıdır". Biz fəxr etməliyik. Biz onuna fəxr etməliyik ki, Azərbaycan ziyalısı milli dövləti idealize edir. Milli dövlət ruhunu hər bir şəxsin təbiətinə aşılamağa çalışır. Sabir Rüstəmxanlı bütün yaradıcılığında milli ruhu tərənnüm edir. O, milli ruhu hifz etməyi, qorumağı öz məbarəzesinin idealı kimi, hədofi kimi qəbul edir. Zənnimcə, bu yerde Sabir Rüstəmxanlının çıxışları, hətta hərəkət dövründəki video-çıxışları ayrıca tədqiqat mövzusunu olmalıdır. Çünkü buna məsələlərdə o, ruhundan gələn bir hissələ, isteklə mənşub olduğu xalqın özü ilə üzbeüz danışa bilir. Hərəkət dövründən üzü bəri Sabir Rüstəmxanlının təbiətin müshahidə edən dostum Əli Rza Xələfli sosial şəbəkə qeydlərində yazar: "S.Rüstəmxanlı bütün publisistik yaradıcılığında etnosun tarixi köklərini onun yaddaşında təzələmək yönündə mühərizza aparır. Bu da onu göstərir ki, Sabir Rüstəmxanlı kimini ziyalıları xalqının mənəvi ruhunu, təbiətini, varlığını məhz özünün milli xarakterini tapmağında görməlidir. Zənnimcə, Sabir Rüstəmxanlı "Milli xarakter", "Millət, millətçilik" esseleinərində onu əsas götürür ki, Azərbaycan cəmiyyətinin xüsusi dayəyidir. Bu deyər millətin özünü birləşiv, bütövülünü təmin edir. Onu qoruyur, onu gərədə qədim türk dilindən gələn elə sözləri yada salır ki, bu bizdə ümum-türk ruhuna sevgi duyuguları aşılıyır: "Qədim türklərin "budun" dediyi də millət anlamundaydı, ayrı-ayrı soyaların qarşılığıydı. Oğuz xan onun ətrafinə toplanan, onun inancına tapınanlar, "sizi oğuzladım!" - deyib onların hamisina bir elə, bir ulusa çevirirdi. Hamının hökmədarin adını daşıması bir tərəfdən dövlətin hansı sülaləyə məxsus olduğunu göstəridi, başqa tərəfdən tayfa, qəbilə, soy, yer mənsəbiyyətini arxa plana keçirirdi. Osmanlı və ya Səfəvi yalnız hakim elitanın adı olaraq qalmamışdı. O dövlətlərin qanadı altındakı hər bir vətəndaşın ümumi adıydı. Bu, milletləşmə, uluslaşma işinin az qala dövlətçilik tarixiyle paralel uzanan bir iş olduğunu göstərir və bu sorun derindən öyrənilməlidir. Buradaca bir məqama xüsusi diqqət yetirməyi vacib hesab edirəm. Sabir Rüstəmxanlının ədəbi-publisistik yaradıcılığında yazılarının başlığına çıxardığı hər bir ideya-məzmunlu söz birləşməsi göstərir ki, o, bütün varlığı ilə milli dəyərlərə, milli ruha bağlıdır. Bu baxımdan, "Milli ideya və dövlət ideologiyası", "Milli intibah nəden başlanı", "Mədəniyyət, siyaset və milli hədəflərimiz" ... təkcə bu başlıqlar haqqında düşünmək bir çox mətbəblərə işq salır.

yundan təmim edil. Onu qoruyur, ona qoşulucuların hamisindan hifz etmək gücündədir. Bu mənada S.Rüstəmxanlı cəmiyyəti birmənalı şəkildə qloballaşmanın götərəcəyi fəsalələrdən hifz etmək isteyir. S.Rüstəmxanlı yeri göldikcə qedim türk tarixinə, hətta Orxon-Yenisey abidələrinin telqin etdiyi deyər mənzərlərinə müräciət edir, bu mənəvi deyərlərin bu gün də hansı coğrafiya gerekli olduğunu diqqətde saxlayır. Zənnimcə, Sabir

Sabir Rüstəmxanının xüsusi yanğı ile bəhs etdiyi mövzular var ki, bu bərada ayrıca danışmaq lazımdır.